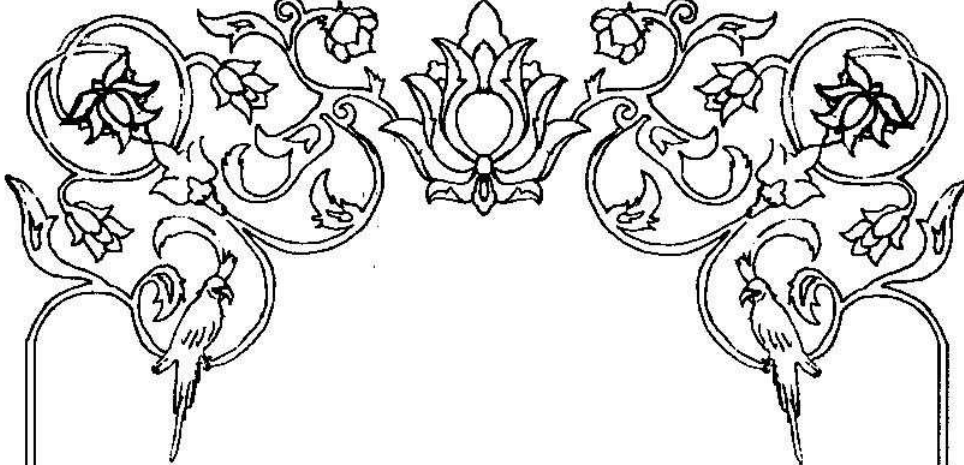

نقش مزاج در تعادل اخلاق

مؤلف:

علی عظیمی

وحید حاتمی شاندی

سرشناسه: عظیمی، علی، ۱۳۶۳ - عنوان و نام پدیدآور: نقش مزاج در تعادل اخلاق/ مولف علی عظیمی، وحید حاتمی شندی؛ مقدمه و ویرایش علی قنبریان (فیاض). مشخصات نشر: تهران: میراث فرهنگی‌نگار، ۱۳۹۵. مشخصات ظاهری: ۲۲۴ ص. جدول. شابک: ۱۵۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۴۵۹-۱-۳ وضعیت فهرست نویسی: فیپا. یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۱۷. موضوع: پزشکی اسلامی. موضوع: *Medicine, Islamic. موضوع: اخلاط چهارگانه. موضوع: *Four-fold humours. موضوع: خلق و خو -- جنبه‌های فیزیولوژیکی. موضوع: Character Physiological aspects -- موضوع: اخلاق اسلامی. موضوع: Islamic ethics. موضوع: پزشکی سنتی -- نسخه‌ها و دستورالعمل‌ها. موضوع: Traditional medicine -- Formulae, receipts, prescriptions. موضوع: اسلام و پزشکی - احادیث. موضوع: Medicine -- Religious aspects -- Islamic Hadiths. شناسه افزوده: حاتمی شندی، وحید، ۱۳۶۰ - شناسه افزودن قنبریان، علی، ۱۳۶۰ - مقدمه نویسنده، ویراستار. رده بندی کنگره: ۷۶۶/۳/۱۲۸۸ رده بندی دبئی: ۹۱۷۶۷۰۶۰ شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۲۹۵۰۶

نقش مزاج در تعادل اخلاق

تألیف: علی عظیمی / وحید حاتمی شندی

مقدمه و ویرایش: علی قنبریان (فیاض)

صفحه آرایی و کتاب‌آمایی: مؤسسه فرهنگی هنری «نوین پژوهش فیاض»

ناشر: میراث فرهنگی‌نگار

چاپ اول / فروردین ۱۳۹۶ شمسی / شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بهاء: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۴۵۹-۱-۳

Ghanbarian.howzchi@yahoo.com
AliGhanbarian.andfishvaran.ir
www.AliGhanbarian.ir
Fayyaz110.Blogfa.com
۰۲۱۲ ۸۵ ۱۹۹ ۸۵

مؤسسه فرهنگی هنری

شماره ثبت: ۹۳۹۳

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه ویراستار
۱۲	منابع
۱۳	مقدمه مؤلفین
۱۷	بخش اول: مفاهیم و کلیات
۲۰	فصل اول: کلیات
۲۱	پیشینه تحقیق
۲۳	فرض‌ها
۲۳	کیفیت پژوهش
۲۴	سیر بحث
۲۴	فصل دوم: مفاهیم
۳۱	بخش دوم: تبیین و اثبات باایع اربعه از منظر روایات
۳۱	مقدمه بحث
۳۶	بررسی روایی
۳۶	روایت اول: خصایص غلبه طبایع اربعه فی سوره امام موسی کاظم علیه السلام
۳۸	روایت دوم: غلبه طبایع منشاء عموم بیماریها
۳۹	روایت سوم: بنای جسم انسان بر طبایع چهارگانه
۴۲	روایت چهارم: خلقت طبایع اربعه در انسان
۴۳	روایت پنجم: خلقت طبایع اربعه در انسان در کتاب تورات
۴۶	روایت ششم: روایت امیرالمؤمنین علیه السلام در مورد اعتدال طبایع
۵۴	روایت هفتم: طبایع و خصوصیات آن در علل الشرایع صدوق علیه السلام
۵۶	روایت هشتم: طبایع اربعه در نهج البلاغه
۶۶	روایت نهم: چهار معتدل کننده طبع و مزاج
۶۷	روایت دهم: طبایع چهارگانه جسم
۶۹	روایت یازدهم: مزاج و طبع پیغمبران (علیهما السلام)
۷۱	روایت دوازدهم: روایت پیغمبر اسلام صلی الله علیه و آله در مورد طبایع

۷۴	روایت سیزدهم: درمان غلبه طبایع
۷۵	روایت چهاردهم: درمان غلبه بلغم در روایت امیرالمؤمنین (ع)
۷۷	روایت پانزدهم: درمان معنوی غلبه طبایع اربعه و حرز ابودجانه
۷۸	نتیجه
۸۱	بخش سوم: تبیین طبایع اربعه از منظر حکمای اسلامی
۸۱	مقدمه
۸۸	نحوه تشکیل طبایع اربعه
۸۹	تشریح اثر ط چهارگانه
۸۹	خون
۹۰	بلغم
۹۲	صفرا
۹۲	سودا
۹۵	علامات تشخیص طبع و مزاج
۹۵	۱. لمس کردن
۹۶	۲. گوشت و پیه
۹۷	۳. معاینه مو نشانه‌هایی بدست می‌دهد
۹۹	۴. علانم رنگ پوست
۱۰۰	۵. نتیجه‌گیری از شکل اندامها
۱۰۰	۶. نتیجه‌گیری از تأثیرپذیری اندام (سرعة انفعال الأعضاء)
۱۰۲	۷. نتیجه‌گیری از خواب و بیداری
۱۰۲	۸. نتیجه‌گیری از کنش‌ها (دلایل الأفعال)
۱۰۴	۹. نتیجه‌گیری از مواد زائد
۱۰۴	۱۰. نتیجه‌گیری از کنش و واکنش قوای نفسانی
۱۰۵	علائم غلبه اخلاط و ظهور طبع خاص
۱۰۵	۱. غلبه خون
۱۰۶	۲. غلبه بلغم

۱۰۶	۳. غلبه صفرا
۱۰۷	۴. غلبه سوداء
۱۰۷	طبع و مزاج حالات انسان در دوره‌های عمر خود
۱۰۷	۱. از بچگی تا نوجوانی (طبع دمی)
۱۰۸	۲. سن جوانی (طبع صفراوی)
۱۰۸	۳. سن میانسالی (طبع سوداوی)
۱۰۸	۴. سن پیری (طبع بلغمی)
۱۰۹	معنی اعتدال در طبایع اربعه
۱۱۱	معتدل حقیقی و غیر حقیقی
۱۱۲	تقسیم عقلی مزاج ها
۱۱۲	الف) مزاج معتدل
۱۱۲	ب) مزاج نامعتدل
۱۱۵	نسبت مفهوم اعتدال
۱۱۶	اقسام معتدل فرضی طبی (غیر حقیقی)
۱۲۰	نشانه‌های اعتدال مزاج
۱۲۱	نتیجه
۱۲۵	بخش چهارم: نگرشی به تعالی اخلاق
۱۲۵	مقدمه
۱۲۶	معنای لغوی اخلاق
۱۲۸	معنای اصطلاحی اخلاق
۱۲۸	شکلگیری تعالی اخلاق
۱۳۰	تقسیم خلقهای نفسانی
۱۳۲	قرآن و اهمیت تعالی اخلاق
۱۳۳	تعالی اخلاقی در قرآن
۱۳۴	اصول اخلاق اسلامی و تعالی آن در روایات
۱۴۰	نمونه‌های از دستورالعملهای معصومین بر اساس طبایع اربعه

۱. خوردن آب ولرم ۱۴۰
۲. خوردن سیب ۱۴۱
۳. داروی بلغم ۱۴۱
۴. آویشن با نمک ۱۴۲
۵. دهان‌شویه بلغم ۱۴۲
۶. گوشت گوسفند ۱۴۳
۷. گی چغندر ۱۴۴
- دردهای سلبه طبایع ۱۴۴
۱. درمان بلغم ۱۴۵
۲. درمان صفرا ۱۴۵
۳. درمان سودا ۱۴۵
- عوامل برهم‌زننده اعتدال طبایع ریه ۱۴۸
۱. غلبه اخلاط ۱۴۸
۲. پرخوری ۱۵۱
۳. غذاهای صنعتی ۱۵۳
- نتیجه ۱۵۶
- بخش پنجم: تبیین رابطه روح و جسم ۱۵۹
- تقسیم فلسفی رابطه روح و جسم ۱۶۰
۱. نظریه منسوب به افلاطون ۱۶۱
۲. نظریه ارسطو ۱۶۱
۳. نظریه صدرالمتألهین شیرازی ۱۶۱
- رابطه اخلاق و تغذیه ۱۷۷
- بررسی روایی ۱۸۱
۱. گوشت ۱۸۱
۲. زیتون ۱۸۲
۳. خرما ۱۸۲

۱۸۲	۴. کشمش
۱۸۲	۵. انگور
۱۸۳	۶. انار
۱۸۳	۷. به
۱۸۴	۸. عدس
۱۸۶	۹. تقسیم‌بندی عادات خوراکیها و آشامیدنیها
۱۸۶	۱۰. پر خوری
۱۸۶	۱۱. خوردن غذاهای ناسازگار باهم
۱۸۷	۱۲. آب خوردن میان غذا
۱۸۷	۱۳. خوردن غذاهای منوعی و رنگارنگ
۱۸۸	۱۴. میل کردن وعده‌ها یا بیشتر در روز
۱۸۸	تذکر
۱۹۳	بخش ششم: تشریح رابطه تعالی اخلاق طبایع از دیدگاه روایات و حکمای اسلامی
۱۹۳	تشریح رابطه تعالی اخلاق با طبایع اربعه از دیدگاه معصومین (علیهم‌السلام)
۱۹۸	تشریح رابطه تعالی اخلاق با طبایع اربعه از دیدگاه حکماء
۲۰۷	بررسی ضروریات مشنگانه
۲۰۷	۱. تدبیر هوا
۲۰۹	۲. تدبیر اکل و شرب
۲۱۰	۳. تدبیر احتباس و استفراغ
۲۱۱	۴. تدبیر نوم و یقظه
۲۱۱	۵. تدبیر حرکت و سکون بدنی
۲۱۲	۶. تدبیر حرکت و سکون نفسانی (اعراض نفسانی)
۲۱۵	نتیجه‌گیری از مباحث کتاب
۲۱۶	فهرست منابع و مآخذ کتاب

مقدمه ویراستار

کتاب حاضر اثر دو تن از فضلا حجت الاسلام والمسلمین وحید حاتمی شندی و علی عظیمی در ارتباط با مزاج و اخلاق می باشد. اثبات چنین ارتباطی به همراه تبیین و توضیح حدود و ثغور آن رسالت این اثر ارزشمند می باشد.

در کتاب «محاضرات فی الالهیات»^۱ اثر حضرت آیت الله العظمی شیخ جعفر سبحانی آمده که: «شخصیت هر کسی معلول سه چیز است که از آن روان شناسان با عنوان مثلث شخصیت یاد می کنند. آن سه مورد عبارتند از: تعلیم و تربیت، محیط، وراثت».

حقیر در این «وراق» در مقام شرح و توضیح مثلث شخصیت نیستم اما لازم می دانم مطرح کنم که می توان در ضلع مربوط به محیط و همچنین وراثت از مزاج هم بحث و بررسی کرد و بر روان شناسان و روان زشکان لازم می دانم که در زمینه مزاج و تاثیر آن بر اخلاق، شخصیت، روحیات، خُلقیات و... به مطالعه و تحقیق پردازند.

در ارتباط با ویراستاری و پاک نویسی و آماده سازی متن حاضر کارهایی صورت گرفته است؛ همچون:

۱. تصحیح و رعایت فاصله و نیم فاصله. مثال: خداوندی.
۲. از فونت طاهر جهت برخی از عناوین مانند: عَلَیْهِ السَّلَام و... استفاده گردید.
۳. فاصله های بی مورد مانند فاصله های بعد از پرانتز حذف گردید.
۴. وحدت رویه در نگارش و علائم سجاوندی و رسم الخط و... حفظ گردید.
- یکدستی شیوه املایی باید رعایت شود. شیوه های تقنی و دلبخواهی باید حتما به کنار نهاده شود. در موارد تردید باید به واژه نامه های معتبر مراجعه گردد.^۲
۵. شیوه نشانه گذاری تصحیح گردید به عنوان نمونه نقطه های اضافی حذف گردید.

۱. حقیر توفیق این را داشتم که کتاب مذکور را در پایه چهارم طلبگی در مدرسه مرحوم آیت الله مجتهدی از جناب استاد نایینی درس گرفتم.

۲. احمد سمیعی (گیلانی)، آیین نگارش، ص ۱۲۹.

در نشانه‌گذاری دو منظور باید در مد نظر باشد: منعکس ساختن مکث و آهنگ (مثلاً استغفهامی یا تعجبی)، نشان دادن ساختمان جمله‌ها و روابط اجزای آنها. هدف نشانه‌گذاری این است که درست خواندن را آسان سازد و از موارد ابهام بکاهد.^۱

۶. صفحه‌آرایی کتاب.

در صفحه‌آرایی، هرسازمانی از قواعدی مدون پیروی می‌کند و آنچه باید در همه جا منظور نظر باشد جوابگویی به توقعات زیر است:

- ✓ نشان‌سازی خواندن گزارش.
- ✓ خوشنمایی و دلپذیری صفحات ماشین‌شده.
- ✓ آراستگی جزو گزارش.

در صفحه‌آرایی مسئولی: حور حاشیه‌بندی، پاراگراف‌بندی، عنوان‌گذاری، شماره‌گذاری نمودارها و جداول و ضمیمه، ماصلة‌گذاری، استفاده از یک یا دوروی برگ نیز مطرح است.^۲

منابع

سمیعی گیلانی، احمد، ۱۳۸۳ ه.ش آیین نگارش، تهران، ناشر: مرکز نشر دانشگاهی، چ دهم.

علی قنبریان (فیاض)^۳

مدیر مؤسسه فرهنگی هنری «نوین پژوهش فیاض»

۱. همان، ص ۱۲۹.

۲. همان، ص ۱۳۰.

مقدمه مؤلفین

یکی از موضوعاتی که مورد بحث دانشمندان گذشته و معاصر قرار گرفته اساس و پایه رفتار و اخلاق انسانهاست.

سؤال اینست که ریشه رفتار انسان چیست؟ اصولاً رفتار چگونه در وجود او شکل می‌گیرد؟ رفتارها و خُلقیات به کدام بخش وجودی انسان مربوط میشود؟ بعضی از کارشناسان قائلند اساس رفتارهای انسان تفکرات و نگرش‌های او به هستی است بدین معنی که جهان‌بینی هر شخصی موجب رفتارهای مشخصی در او میشود. برخی دیگر احساسات و عواطف را در رفتار مؤثر میدانند و محرکهای این بُعد وجودی انسان را اینها میدانند که مرکز این کنشها قلب میباشد.

نظر بعضی دیگر از دانش‌سازان بر این است که بعضی از غرائز نیرومند مانند غریزه جنسی ریشه رفتارهای انسان محسوب میشود.

قرآن به عنوان آخرین و کاملترین کتاب آسمانی ریشه و اساس رفتارهای انسان را اینگونه بیان میکند: ﴿فُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكْلِهِ﴾ ای پیامبر بگو هر کدام بر اساس شاکله خود رفتار میکنند.

چنانکه ملاحظه میکنیم قرآن ریشه رفتار انسان را شاکله می‌داند. فی‌الحقیقه شاکله از ریشه - شکل - به معنای شکل و فرم میباشد که در اینجا به معنای فرم و شکل درون انسان میباشد که در روانشناسی به آن شخصیت گفته میشود.

بنابراین اساس و پایه رفتارهای انسان شخصیت و شاکله او میباشد اما سؤال اینجاست که خود شخصیت در وجود انسان چگونه شکل می‌گیرد؟

چند عامل در شکل‌گیری شخصیت و درون انسان، مؤثر است که عبارتند از:

الف) تفکرات و قوه عاقله.

ب) قلب و احساسات.

ج) طبیعت و مزاج.

انسان موجود پیچیده‌ای است که هر کدام از این عوامل به نحو خاصی در شکل‌گیری درون او و بروز رفتارهای مشخص از او تأثیرگذار است چنانکه قرآن در آیات زیادی دعوت به تفکر و تدبیر در اتفاقات این عالم و اعمال خود و دیگران میکند و از طرفی در متون دینی از محیط‌هایی که احساسات و گرایش‌های انسان را تحت تأثیر قرار داده و موجب تمایل او به امر یا نهیست و غوطه‌ور شدن در غرائز حیوانی میشود نهی شده است چرا که گرایش‌هایی اگر درست هدایت نشود میتواند رفتارهای انسان را در خلاف جهت کمال انسانی قرار دهد و او را در مسیر درست این عواطف تقویت شوند میتوانند در رسیدن انسان به کمال بسیار مؤثر باشند.

اما عامل سوم که در شخصیت انسان نقش آفرین است و در منش و رفتار و اخلاق او به طور مستقیم تأثیرگذار است طبیعت و مزاج آدمی است با این توضیح که از زمان تولد طبع انسان پایه بسیاری از رفتارهای او میشود چنانکه فرزند وقتی متولد میشود از همان اول بعضی نوزادها پُر جنب و جوشند و بعضی آرام هستند بعضی کودکان گوشه‌گیر و خجالتی و بعضی زود با دیگران جوش می‌خورند و اینها نشان از آن دارد که انسان از همان اول تولد بعضی از عوامل تأثیرگذار در رفتار او را در خود دارد. البته نکته‌ای که قابل توجه میباشد اینست که طبع و مزاج تا حدودی با تغذیه و عوامل دیگر قابل تغییر است و نیز انسان میتواند با قوه عاقله و تقویت عواطف مثبت و بُعد معنوی خود، بُعد طبیعی خود را تا حدودی مدیریت کند ولی به هر حال بخشی از شخصیت و رفتارهای انسان تحت تأثیر مزاج و طبیعت قرار دارد که در روایات به آن پرداخته شده است و ما در این نوشته بر آن هستیم که رابطه مزاج و اخلاق و رفتار را

مورد بررسی قرار دهیم و نحوه تأثیرگذاری مزاج‌های چهارگانه در رفتار انسان را تبیین کنیم.

امید است که این پژوهش زمینه‌ای را فراهم آورد تا متخصصان اخلاق در پژوهشهای خود به این امر هم نظری داشته باشند و مرییان اخلاق نیز در تربیت شاگردان خود به امر مزاج توجه داشته باشند و از همه مهمتر هر کدام از ما خودشناسی را مقدمه خودسازی قرار دهیم و در کسب فضائل اخلاقی و مدیریت رفتارهای خود فرموده امیر کلام را نه می‌نمایند: «انفع العلوم معرفت النفس» سرلوحه قرار دهیم که شناخت مزاج هم بخشی از این معرفت محسوب میشود.

علی عظیمی / وحید حاتمی

۱۳۹۵/۱۰/۲۰ شمسی